

Χρήση Θεάτρων και Ωδείων

Ελένη – Άννα Χλέπα

Ένθετο 7 ΗΜΕΡΕΣ, εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ – 10 Μαρτίου 2002

Ο χορός, η μουσική και το τραγούδι ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τη δημόσια και την ιδιωτική ζωή των πολιτών στην αρχαία Ελλάδα.

Αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της λεγόμενης λυρικής ποίησης με θέματα που ανταποκρίνονταν σε ποικίλες ανθρώπινες δραστηριότητες όπως τα θρησκευτικά τραγούδια, τα χορωδιακά ποιήματα, οι πολεμικές ελεγείες, τα τραγούδια της νίκης, τα μοιρολόγια, τα ερωτικά και άλλα ποιήματα για την καθημερινή ζωή.

Ιδιαίτερα στην κλασική εποχή διεξάγονταν πάνδημοι δραματικοί και μουσικοί αγώνες σε γιορτές όπως τα Μεγάλα Παναθήναια και τα εν άστει Διονύσια.

Στα ύστερα κλασικά χρόνια αναπτύσσεται η ρητορική. Τα κείμενά των ρητόρων ήταν υποδείγματα λόγου είτε αναφέρονταν σε δίκες είτε σε εγκώμια είτε σε πολιτικά θέματα.

Όλα τα είδη της ποιητικής τέχνης που προαναφέρθηκαν παρουσιάζονταν στο ακροατήριο σε εξωτερικούς χώρους διαμορφωμένους συνήθως με ξύλινα εδώλια – ίκρια.

Από τον 5ο π. Χ. αιώνα και ύστερα με την εξέλιξη του δράματος που πρωτοεμφανίζεται στην Αθήνα στα 536 π. Χ. (τραγωδία του Θέσπιδος στα Διονύσια) κατασκευάζονται ειδικά κτίρια με εμβληματικό χαρακτήρα για την θέαση και την παρακολούθηση θρησκευτικών τελετών, καλλιτεχνικών αλλά και πολιτικών εκδηλώσεων που ονομάζονται θέατρα, ανοιχτά ή στεγασμένα (βουλευτήρια, ωδεία).

Το θέατρο, χώρος όχι μόνο για παραστάσεις και μουσικά προγράμματα αλλά και για διαλέξεις, συνελεύσεις και άλλες λειτουργίες, ήταν ίσως το σύμβολο της ελεύθερης ελληνικής πόλης, τοποθετημένο σε περίοπτη θέση του αστικού πανοράματος, έκφραση του ιδεώδους της αθηναϊκής πολιτείας, και αργότερα, της ρωμαϊκής civitas.

Ακουστική θεάτρων

Δεν είναι ίσως τυχαίο ότι, στο μοναδικό σύγγραμμα για την αρχαία αρχιτεκτονική που έφθασε μέχρι τις μέρες μας, το έργο του Λατίνου αρχιτέκτονα Βιτρούβιου (1ος π. Χ.), μόνο δύο τύποι δημοσίων κτιρίων σχολιάζονται αναλυτικά: οι λατρευτικοί ναοί και τα κτίρια του θεάματος, δηλ. τα θέατρα.

Ο Βιτρούβιος, αναφερόμενος στην κατασκευή των θεάτρων υποδεικνύει την σωστή χάραξή τους σε σχέση με τις λειτουργικές και εικαστικές απαιτήσεις των θεαμάτων. Αφιερώνει πάντως το μεγαλύτερο μέρος του δοκιμίου του για τα θέατρα στα θέματα της ακουστικής. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι για την ακουστική των θεάτρων, καθοριστική σημασία έχει η επιλογή της τοποθεσίας έτσι ώστε να μην παρεμποδίζεται ο ήχος από την ηχώ. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην κατασκευή – βάσει μαθηματικών σχέσεων – ορειχάλκινων ή και πήλινων ηχείων για την αντήχηση του ήχου, ανάλογα με το μέγεθος του θεάτρου. Τα ηχεία «τοποθετούνται σύμφωνα με τους κανόνες της μουσικής σε κόγχες διαμορφωμένες μεταξύ των εδωλίων των θεατών».

Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση ο ήχος κινείται σε άπειρους ομόκεντρους κύκλους και διαδίδεται βαθμηδόν και σε ύψος. Η θεωρία της εκπομπής των ηχητικών κυμάτων – που μεταφέρει στο βιβλίο του ο Βιτρούβιος – ανήκε πιθανότατα στο Δημόκριτο. Στη συνέχεια διερευνήθηκε από τον Αριστοτέλη και το μαθητή του Αριστόξενο (4ος π. Χ.), ο οποίος

συνέθεσε τις μουσικές έρευνες της κλασικής παράδοσης των πυθαγορείων γράφοντας δοκίμια για την ακουστική, την αρμονική και την μουσική όπως το, «Περί Αρμονικής», θέσεις του οποίου παραθέτει ο Βιτρούβιος.

Κατά το Βιτρούβιο οι αρχιτέκτονες σχεδίασαν τα θέατρα ακολουθώντας τους κανόνες της φύσης και εφαρμόζοντας τους νόμους της μουσικής και τους κανόνες των μαθηματικών. Σχεδίαζαν το θέατρο έτσι ώστε κάθε άκουσμα στη σκηνή να διαδίδεται χωρίς ηχώ σε εκείνους που κάθονται πάνω – πάνω.

Η θεωρία της διάδοσης του ήχου κατά κυκλικά κύματα είχε ως αποτέλεσμα τον σχεδιασμό του κυκλικού κοίλου που αντικατέστησε τις πρώιμες δομές των ευθύγραμμων βαθμίδων (π. χ. Θορικός). Η κυκλική κάτοψη και η αντικατάσταση της ξύλινης κατασκευής του θεάτρου από τη λίθινη εισάγεται για πρώτη φορά, στο θέατρο του Διονύσου (325 π. Χ.) στην Αθήνα αποτελώντας το πρότυπο για τα θεατρικά οικοδομήματα.

Ωδεία

Τα Ωδεία είναι ειδικά, στεγασμένα κτίρια. Όπως μαρτυρεί η ονομασία τους προορίζονταν κύρια για μουσικές εκδηλώσεις όπως ήταν οι μουσικές ακροάσεις που συνόδευαν τις απαγγελίες των ωδών, οι μουσικοί αγώνες και τα μουσικά προγράμματα. Ήταν κτίρια λειτουργικά με συγκεκριμένες τεχνικές απαιτήσεις και πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο. Τα Ωδεία απευθύνονταν σε επιλεγμένο κοινό και κατασκευάζονταν ως επί το πλείστον από ιδιωτικές χορηγίες. Συνήθως οι δύο τύποι θεατρικών κτισμάτων, τα θέατρα και τα Ωδεία, συνυπάρχουν στην πόλη και ενίοτε γειτνιάζουν. Η θέση τους στο αστικό τοπίο ήταν συνήθως διακεκριμένη, κοντά ή μέσα στον πιο ζωντανό πυρήνα του, την Αγορά και αργότερα το ρωμαϊκό Forum.

Τα Ωδεία είχαν ευρεία διάδοση στην Ελλάδα, κυρίως κατά τη ρωμαϊκή περίοδο (Αθήνα, Άργος, Πάτρα, Κόρινθος, Θεσσαλονίκη, Επίδαυρος Γόρτυνα, Κως, Ρόδος, Νικόπολη).

Ο κτιριακός τύπος του Ωδείου έχει όλα τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του ανοιχτού θεάτρου: κοίλο (χώρος των θεατών), ορχήστρα (χορός), σκηνή (ηθοποιοί, μουσικοί). Διαφοροποιείται ως προς τη στέγασή του και την εγγραφή του κοίλου του σε ένα ορθογώνιο σχήμα.

Οι είσοδοι είναι από τις παρόδους (εκατέρωθεν της σκηνής), ενώ υπάρχουν συχνά και πλάγιες είσοδοι με κλίμακες. Η ορχήστρα είναι μικρή και η σκηνή επιμήκης με πλούσιο διάκοσμο.

Στην Αθήνα σώζονται τα ερείπια τριών από τα μεγαλύτερα σε μέγεθος ωδεία του αρχαίου κόσμου, τα ωδεία, του Περικλή, του Αγρίππα, και του Ηρώδη Αττικού στις χρήσεις των οποίων θα αναφερθούμε συνοπτικά.

Το Ωδείο του Περικλή (446 π. Χ) από τα πρώτα στεγασμένα κτίρια που χρησιμοποιήθηκαν για θεάματα, είναι το παλαιότερο οικοδόμημα, που αποκαλείται από τον Πausανία, ωδείο. Επρόκειτο για τετράγωνη υπόστυλη αίθουσα με ξύλινα εδώλια περιμετρικά. Στο κέντρο της διαμορφωνόταν ο χώρος των πολλαπλών εκδηλώσεων που φιλοξενούσε. Κατά την παράδοση, εξωτερικά είχε τη μορφή της σκηνής του Ξέρξη για να θυμίζει στους Αθηναίους τη νίκη τους εναντίον των Περσών, λειτουργώντας έτσι σαν σύμβολο πολιτικής προπαγάνδας. Σύμφωνα με τις φιλολογικές μαρτυρίες, από την αρχή της ίδρυσής του το ωδείο χρησιμοποιήθηκε για συνεδριάσεις και δίκες.

Στη συνέχεια διεξάγονταν εκεί μουσικοί αγώνες, στις γιορτές των μεγάλων Παναθηναίων, που θεσμοθέτησε ο ίδιος ο Περικλής, πρόβες θεατρικών παραστάσεων τα Προάγωνα στα εν άστει Διονύσια, δίκες που αφορούσαν τις τιμές των σιτηρών και πολιτικές συνελεύσεις. Πυρπολήθηκε από το Σύλλα το 86 π. Χ. και ανοικοδομήθηκε το 61 π. Χ.

Στο κέντρο της Αγοράς των Αθηνών το 15 π.Χ., κατασκευάστηκε ένα νέο ωδείο. Δωρητής του ήταν ο Αγρίππας, συνεργάτης του Αυγούστου, που προσέφερε στους Αθηναίους ένα σύγχρονο κτίριο ακροάσεων, από τα επιβλητικότερα της Αγοράς. Η αρχιτεκτονική του συνδύαζε στοιχεία των ελληνιστικών βουλευτηρίων και των ρωμαϊκών βασιλικών. Πιθανότατα ήταν η μόνη αίθουσα για μουσικά προγράμματα, ονομαστή και για τις διαλέξεις ρητόρων και διάσημων σοφιστών που περνούσαν από την Αθήνα. Το ωδείο είχε αρχικά τετράγωνη αίθουσα με περίπου χίλιες θέσεις. Τον 2ο μ. Χ. αιώνα η στέγη του κατέρρευσε και ανοικοδομήθηκε στα 150 μ. Χ. Στη νέα του μορφή μνημονεύεται ως αίθουσα διαλέξεων. Τον 4ο μ. Χ. διασκευάστηκε σε γυμνάσιο.

Το Αγριππείο κτίστηκε στη θέση της αρχαϊκής ορχήστρας της Αγοράς όπου λάμβαναν χώρα διονυσιακοί αγώνες και άλλα θεάματα. Οι θεατές κάθονταν σε ξύλινα εδώλια τα ίκρια της αγοράς, που κατέρρευσε το 498 π. Χ. Τότε, οι αγώνες μεταφέρθηκαν στην περιοχή του εν Λίμναις Διονυσίου, κοντά στη Βασιλείο στοά, όπου πιστεύεται ότι παρουσίασε τις κωμωδίες του ο Αριστοφάνης.

Το τρίτο ωδείο των Αθηνών ιδρύθηκε από τον ρήτορα και σοφιστή Ηρώδη, το 166 μ. Χ. Ανήκει στην τυπολογία των ρωμαϊκών ωδείων με ημικυκλικό κοίλο και τριώροφη σκηνή με πλούσιο διάκοσμο. Χρησιμοποιήθηκε κύρια για μουσικές εκδηλώσεις. Καταστράφηκε από πυρκαγιά εκατό περίπου χρόνια μετά την ίδρυσή του. Από τα ανασκαφικά δεδομένα προκύπτει ότι το Ηρώδειο ήταν εξοπλισμένο με πήλινα ηχεία για την βελτίωση της ακουστικής του.

Τα ωδεία, όπως και τα θέατρα, παρά τον αρχικό προορισμό τους ως, «κτιρίων μουσικής» είχαν αναμφίβολα πολυλειτουργικό χαρακτήρα. Η ανταπόκρισή τους στις σύνθετες απαιτήσεις της δημόσιας ζωής των ελεύθερων πολιτών επιβεβαιώνει τη διαλεκτική σχέση που φαίνεται να υπήρχε ανάμεσα στην πολιτική, τη θρησκεία και την ποιητική τέχνη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βιτρουβίου, Περί Αρχιτεκτονικής, (μτφρ. Π. Λέφα), Αθήνα 1997.
P. Gros, , (επιμ), Vitruvio, De Architectura I, (μτφρ. A. Corso – E. Romana), Torino 1997.
Θ. Παπαθανασόπουλος, Το Ωδείο του Περικλή, Ρέθυμνον 1999.
P. Ciancio Rossetto, G. Pisani Sartorio, Teatri Greci e Romani, Roma 1994.
H. Thompson, «The Odeion in the Athenian Agora», Hesperia 19, 1950, 31 – 141.
N. Παπαχατζή, Πausανίου, Ελλάδος Περιήγησις, Αττικά, Αθήνα 1981.